

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ЛОКУС-КОНТРОЛЮ В СТУДЕНТСЬКОМУ ВІЦІ

Стахова Ольга Олександрівна

*кандидат психологічних наук, старший викладач
кафедри загальної, вікової та педагогічної психології,
Житомирський державний університет імені Івана Франка*

Галіцька Ірина Леонідівна

*магістрант V курсу історичного факультету,
Житомирський державний університет імені Івана Франка*

Анотація. У межах публікації висвітлено різні концептуальні підходи до розуміння сутності локус-контролю, розглянуто основні його види, проаналізовано вплив досліджуваного феномена на діяльність особистості, зокрема учбово-професійну студентської молоді, виявлено психологічні особливості розвитку локус-контролю в студентів-майбутніх представників педагогічної спільноти.

Ключові слова: локус-контроль, інтернальний локус-контроль, екстернальний локус-контроль.

Постановка проблеми. Сучасна політична, соціально-економічна ситуація в Україні породжує в різних сферах життя низку проблем, розв'язати які під силу лише всебічно розвиненій особистості. Така особистість має бути здатною адекватно сприймати зміни в суспільстві, проявляти свідому активність. Вона повинна вміти ухвалювати рішення, нести за них відповідальність, уміти долати внутрішні й зовнішні бар'єри, що заважають досягненню мети, тобто в сучасної людини, насамперед молоді, мають бути сформовані якості особистості, які дозволяють їй бути успішною.

Не останню роль у вирішенні зазначених проблем відіграє таке фундаментальне особистісне утворення, як локус-контролю. Ставлення людини до своєї діяльності та умов праці, її екстернальність чи інтернальність мають значний вплив на успішність цієї діяльності й на ефективність її організації.

Особливого значення сьогодні набуває дослідження локусу контролю в студентському віці, коли процес особистісного та професійного становлення молоді людини, отримання нею бажаної освіти, а згодом і роботи за фахом пов'язані зі значними, часто непередбачуваними труднощами, детермінованими зростаючими вимогами суспільства до майбутніх фахівців.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У психолого-педагогічній науці звернення до висвітлення сутності, змісту й розкриття механізмів розвитку локус-контролю є досить поширеним, про що свідчать численні праці дослідників – К.О. Абульханової-Славської, А.Б. Збанацької, О.Г. Ксенофонтової, Д. Рісмена, Дж. Роттера та ін. Натомість, із-поміж широкого кола робіт варто відзначити науковий доробок І.П. Андрійчук, Т.В. Кириченко, В.І. Юрченка й ін., присвячений вивченню особливостей розвитку локусу контролю в майбутніх представників учительської професії, без належного рівня якого неможливим є успішне виконання ними своїх професійних обов'язків.

Мета статті полягає в теоретичному аналізі наукових джерел із досліджуваної проблеми та розкритті психологічних особливостей розвитку локус-контролю в студентів-майбутніх педагогів.

Виклад основного матеріалу. Одним із психологічних феноменів, що відображає індивідуальні особливості мотивації досягнення й цілеспрямованої поведінки людини, є локус-контроль. Відтак, різні аспекти концепції локусу контролю відображені передусім у поведінкових теоріях, а саме: віра в долю або випадок як прояв неефективності суспільної системи (Ч. Веблен), віра в долю як захисний механізм, що дає можливість зберегти самоповагу в разі життєвих невдач (Р. Мертон) тощо.

Натомість, класичний підхід до розуміння поняття “локус-контролю” пов'язаний із теорією соціального наочіння Дж. Роттера. На його думку, інтернальність та екстернальність є достатньо стійкими властивостями особистості, сформованими в процесі її соціалізації. В першому випадку людина вважає, що події, які відбуваються, перш за все залежать від її компетентності, цілеспрямованості, здібностей і детермінуються власною активністю й зусиллями особистості. В другому випадку людина переконана, що її успіхи та невдачі визначаються, в першу чергу, дією зовнішніх обставин, везінням, випадковістю, вчинками інших людей.

Погляди, співзвучні попереднім, висвітлені й у типології соціального характеру, запропонованій Д. Рісменом, який виділив тих, хто “скеровується зсередини”, і тих, хто “скеровується іншими”. Поведінка, яка “скеровується зсередини”, регулюється внутрішніми цілями та цінностями особистості, а та, що “скеровується іншими”, – зовнішніми цінностями оточуючих [3, с. 132-142].

У зв'язку з цим, зважаючи на наведені вище підходи, слід відмітити, що в загальному випадку екстернальний локус-контроль формує орієнтацію на стан, а інтернальний – орієнтацію на результат. Проявляючись таким чином як характеристика активності особистості, локус-контроль, на думку К.О. Абульханової-Славської, має дві

складові – рівень ініціативи й рівень відповідальності, які визначають успішність та ефективність різних видів діяльності людини [1, с. 124-125].

Зокрема, А.Б. Збанацька, досліджуючи роль локус-контролю в учбово-професійній діяльності студентів, зауважила, що основою індивідуальних стилів цієї діяльності майбутніх фахівців із високою академічною успішністю виступають їх особистісні характеристики, серед яких одне з провідних місць належить інтернальності [2].

За словами В.І Юрченка, рівень суб'єктивного контролю можна розглядати як один із можливих емпіричних проявів поведінкової складової Я-концепції особистості, зокрема студента, що регулює його відносини з навколишнім світом [5]. У випадку “посягання” поведінки або обставин життя на цінність і цілісність образу “Я” людини, що супроводжується підвищенням рівня її тривожності, особистість може вдаватися до механізму психологічного захисту – раціоналізації, пояснюючи причини своїх невдач зовнішніми обставинами (екстернальний контроль) чи внутрішніми причинами (інтернальний контроль) [4, с. 195-196].

Відтак, беручи до уваги окреслені вище теоретичні викладки, нами було проведено дослідження, спрямоване на розкриття психологічних особливостей розвитку суб'єктивного локусу контролю в майбутніх представників педагогічної спільноти. В опитуванні взяли участь студенти III-IV курсів, а також магістри V курсу історичного факультету Житомирського державного університету імені Івана Франка.

У зв'язку з цим, звертаючись до первинних даних дослідження за методикою “Локус контролю” О.Г. Ксенофонтової, необхідно підкреслити, що переважна більшість бакалаврів (70%) відрізняється екстернальним і тільки 30% респондентів – інтернальним локусом контролю (див. табл. 1).

Таблиця 1

Особливості розвитку локус-контролю в студентів III-IV курсів

Рівень локус-контролю	Кількість досліджуваних	
	абсолютна	відносна, у %
Інтернальний	6	30
Екстернальний	14	70

На наш погляд, перевага екстерналів над інтерналами є невинною, а характерною для сучасної студентської молоді. Адже зовнішній локус контролю, по суті, означає зняття суб'єктом відповідальності за все, що відбувається з ним, із самого себе, і вона перекладається на об'єктивне: на інших людей, випадок, обставини, долю тощо. Така позиція студентів III-IV курсів є зручним для них психологічним захистом, який дозволяє

юнакам виправдати власні лінощі, недостатність докладання зусиль у навчанні, відсутність організованості, цілеспрямованості, наполегливості в досягненні бажаного результату, невміння спілкуватись із оточуючими, конфліктність власної поведінки й т.п.

Результати, протилежні за своїми кількісними показниками до попередніх, отримано під час проведення аналогічного дослідження серед магістрів V курсу історичного факультету (див. табл. 2).

Таблиця 2

Психологічні особливості розвитку локус-контролю в студентів V курсу

Рівень локус-контролю	Кількість досліджуваних	
	абсолютна	відносна, у %
Інтернальний	12	60
Екстернальний	8	40

Як видно з табл. 2, у студентів-завтрашніх випускників університету переважає інтернальний локус контролю (60%), який є показником їх особистісної зрілості та відображає прагнення студентської молоді зазначеної групи перед важливими життєвими подіями (завершення навчання у виші, працевлаштування, створення сім'ї, її матеріальне забезпечення тощо) брати відповідальність за належну реалізацію своїх життєвих планів у власні руки. Такі студенти переконані, що сили, які впливають на долю людини, знаходяться всередині неї самої, а тому відповідальність за власне життя лежить на самій особистості, а не на зовнішньому оточенні.

Висновки. Таким чином, як показали результати проведеного нами дослідження, переважання в студентів різних курсів полярних видів локус-контролю є відображенням рівня їх особистісного розвитку. Поштовхом для генезису особистості студентства виступають зовнішні умови, вимоги суспільства (найбільш значущі, глобальні з яких постають перш за все перед випускниками ВНЗ), які, переломлюючись через внутрішній світ кожного юнака, зокрема його погляди щодо відповідальності за власне життя, визначають функцію поведінкового самоконтролю особистості. Саме це пояснює домінування в студентів перших курсів екстернального, а в майбутніх фахівців старших курсів – інтернального локусу контролю, який виступає механізмом саморегуляції студентської молоді на різних етапах її професіоналізації у вищому навчальному закладі.

Список використаних джерел

1. Абульханова-Славская К.А. Стратегия жизни / К.А. Абульханова-Славская. – М.: Мысль, 1991. – 229 с.
2. Збанацкая А.Б. Личностные характеристики студентов вуза как основа индивидуального стиля учебной деятельности: автореф. дис. на соискание научн. степени канд. психол. наук: спец.19.00.07 / А.Б. Збанацкая. – Москва, 2007. – 19 с.
3. Приходько Ю.О. Психологічний словник-довідник: навч. посібн. / Ю.О. Приходько, В.І. Юрченко. – К.: Каравела, 2014. – 346 с.
4. Юрченко В.І. Тривожність як прояв суперечливостей в “Я-концепції” майбутнього вчителя / В.І. Юрченко // Педагогіка і психологія. – 1997. – № 1. – С. 191-197.
5. Юрченко В.І. Формування “Я-концепції” майбутнього вчителя в умовах педагогічного училища: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук: спец. 19.00.07 / В.І. Юрченко. – Київ, 1997. – 20 с.